

specifična i rijetko tematizirana područja poput zdravstvene brige o gluhim trudnicama, informiranog pristanka žena prije ili tijekom poroda te pristanka žena na probire. Bioetička edukacija u kliničkoj medicini, tijekom knjige više puta istaknuta kao odgovarajući način za suočavanje s aktualnim temama u medicini, u fokusu je trećeg poglavlja knjige. Autorica se posebno usmjerava na područje perinatologije koje joj je i profesionalno najbliže te analizira postojeće stanje i sugerira smjere daljnjeg razvoja. Između ostalog, nailazimo i na temu empatije u medicinskoj praksi. Autorica ne odustaje od empatije u sustavu zdravstvene skrbi, dapače ističe potrebu njenog njegovanja i razvijanja. Empatija je sastavni dio kvalitetne komunikacije između liječnika i pacijenta čiji se temelji postavljaju u procesu izobrazbe liječnika, no učvršćuju i poboljšavaju kroz praksu. Šira pitanja bioetičke edukacije raspravljaju se u završnom dijelu knjige. Autorica ne zazire niti od upotpunjavanja konvencionalnog liječenja komplementarnim i alternativnim terapijama sugerirajući potrebu boljeg informiranja liječnika o takvim dokazano sigurnim i učinkovitim metodama. Uz već spomenutu temu informiranog pristanka, ovdje se, na primjerima probira za određena oboljenja, razrađuje i tema informiranog izbora. Također, iako se pitanja edukacije u kliničkoj praksi najčešće vezuju uz sustavnu edukaciju zdravstvenog osoblja, knjiga raspravlja i o edukaciji pacijenata. Gluhi pacijenti, posebno trudnice, pritom predstavljaju osjetljivu skupinu pacijenata. Knjiga, između ostaloga, tako nudi i rezultate istraživanja provedenog u Rijeci među gluhim i nagluhim ženama o njihovu zadovoljstvu komunikacijom u zdravstvenoj ustano-

vi prilikom vođenja trudnoće i tijekom samog poroda. Istraživanje ukazuje na manjkavosti pristupa gluhim roditeljama te predlaže načine njegova poboljšanja. Poglavlje završava temom obveza pacijenata koje počivaju na osvještavanju potrebe za aktivnom participacijom u očuvanju vlastitoga zdravlja. Vođenje zdravog života te suradnja s liječnikom nužni su preduvjeti uspješnog liječenja.

Bioetika je, kao što je poznato, proistekla iz medicine i mnoga medicinska pitanja, unatoč više desetljeća bioetičkih rasprava, još nisu našla svoga konačnoga odgovora, a neka su i samo rubno dotaknuta. Iako postoje različiti pristupi bioetici, ono što ostaje jest da je bioetika živa, da dolazi iz prakse i da se u nju u konačnici i vraća. Tek nam stvarni akteri u, primjerice, komunikaciji liječnik–pacijent mogu nešto reći o elementima toga odnosa i načinima za njegovo poboljšanje. Knjigu *Medicina i bioetika* Aleksandre Frković stoga treba čitati kao vrijedan prilog znanstvenim razmatranjima nekih bioetičkih pitanja, ali i kao podsjetnik da u središtu svih rasprava bilo iz medicine bilo iz bioetike ne stoji teorija, nego živo biće.

Ivana Zagorac

Anthony Giddens
THE POLITICS OF CLIMATE CHANGE
Polity Press, Cambridge, 2009., 264 str.

»Ovo je knjiga o noćnim morama, katastrofama – i snovima« (1). Tako glasi prva rečenica knjige o, kako autor ističe, ne klimatskim promjenama već o **politici** kli-

matskih promjena (16). Giddens podvlači upravo političku dimenziju diskusije o globalnom zagrijavanju i klimatskim promjenama budući da, kako tvrdi, zasad ne raspolažemo političkim mehanizmima kojim bismo učinkovito utjecali na smanjenje utjecaja globalnog zagrijavanja. Specifičnost problematike globalnog zagrijavanja leži u tome što se fenomen globalnog zagrijavanja prvenstveno projicira u budućnost. Drugim riječima, opasnosti koje implicira globalno zagrijavanje nisu neposredno zamjetne u okruženju svakodnevnog života. Stoga mnoge individue nisu spremne učiniti ništa kako bi se neutralizirale negativne konsekvence globalnog zagrijavanja. Prema tome, vezivanje problematike klimatskih promjena prvenstveno uz budućnost, djeluje kao inhibicijski faktor za trenutno poduzimanje mogućih konkretnih mjera za borbu protiv istih.

S ciljem prevladavanja ovog, svojevrsnog temporalnog razdora koji onemogućava donošenje konkretnih mjera, Giddens predlaže čitav niz novih političkih koncepata koji moraju biti realizirani kako bismo uspješno ograničili efekte globalnog zagrijavanja. Autorov je pristup zasnovan na »realizmu« (4) što znači kako njegova intencija nije izaći izvan okvira ortodoksne politike već pledira za korjenitu promjenu etabliranog način političkog mišljenja. Giddens tako podvlači da »moramo djelovati u okviru postojećih institucija respektirajući parlamentarnu demokraciju« (4). Iako je Giddens prvenstveno fokusiran na političku sferu, diskusiju o politici klimatskih promjena smješta u znatno širi tematski okvir dotičući pri tom pitanja tehnologije, obnovljivih izvora energije, tržišta, civilnog društva, životnih stilova, različitih intra i internacionalnih organi-

zacija, odnosa razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Jedan od ključnih akcenata stavljen je na pitanje energetske sigurnosti. Štoviše, Giddens ističe kako je problematika reagiranja na klimatske promjene neraskidivo povezana s pitanjima energetske sigurnosti.

Knjiga *Politika klimatskih promjena*, prema tome, sadrži vrlo širok tematski dijapazon što ujedno pokazuje o koliko se kompleksnoj i višedimenzionalnoj tematici radi. Kroz devet tematskih cjelina, Giddens na iznimno interesantan način čitatelja vodi kroz problematiku klimatskih promjena ukazujući pri tom na svu složenost problema i isprepletenost diferentnih skupina varijabli.

Prvo poglavlje pod nazivom *Klimatske promjene, rizik i opasnost* na određen način predstavlja abecedu klimatskih promjena. Na početku poglavlja autor tako tematizira pojmove staklenički plinovi, efekt staklenika, objašnjava mehanizam apsorpcije stakleničkih plinova te pri tom pojašnjava na koji način isti, a osobito CO₂, utječu na zagrijavanje atmosfere. Giddens također ukazuje na zamijećene trendove rasta prosječne temperature, na pojave otapanja arktičke ledene kape, planinskih glečera, tropskih ciklona; sve fenomena koji se direktno vezuju uz globalno zatopljenje. U nastavku se iznose različiti scenariji o mogućem porastu prosječne temperature na Zemlji do kraja 21. stoljeća te svi mogući efekti takvog porasta.

Oznaka GGE skraćenica je za »globalne geofizičke događaje« (*Global Geophysical Events*) takvih razmjera koje mogu uništiti ekonomske i socijalne strukture čitavih regija. Tsunami, potresi te mogući udari asteroida primjeri su ovakvih događaja koji se često vezuju uz tematiku klimat-

skih promjena. Nešto optimističnija slika prisutna je kod autora koji argumentiraju kako sigurnost postaje jednim od središnjih zahtjeva našeg vremena. Zamka takve kulturalne promjene koja nastupa tijekom posljednjih desetljeća, upozorava Giddens, nalazi se u tome što usmjerenost na najgori mogući scenarij paralizira moguće političke akcije (34).

Fosilna goriva (nafta, plin i ugljen) u žarištu su diskusije drugog poglavlja naslovljenog *Running Out, Running Down*. Riječ je o tri dominantna izvora energije koja su istodobno i glavni generatori stakleničkih plinova, a time i neposredni uzročnici globalnog zagrijavanja. Smanjenje ovisnosti o fosilnim energentima neophodna je pretpostavka uspjeha borbe protiv klimatskih promjena. Odmaku od fosilnih goriva korespondira sve veće oslanjanje na obnovljive izvore energije. Međutim, uspjeh mogućeg zaokreta uvelike ovisi o promjeni životnog stila i transformaciji naših svakodnevnih navika.

U nastavku, na primjeru naftne krize iz 1970-ih godina, Giddens podvlači usku relaciju između međunarodne politike i energetske sigurnosti. Nakon desetljeća komercijalizacije i privatizacije energetskog sustava, početak 21. stoljeća donosi nastupanje »nove energetske paradigme« (44). Naime, tendencija je da se rezerve nafte i plina vraćaju pod direktnu ingerenciju nacionalnih država.

U ovome se poglavlju također raspravlja o procjenama preostalih zaliha fosilnih goriva. Različita očekivanja razlikuju se s obzirom na pretpostavku o tome kolika je vjerojatnost za otkrivanje novih nalazišta, o napretku tehnologije ekstrakcije te o, naravno, dinamici potrošnje fosilnih goriva. Rezimirajući raspravu o preostalim

količinama fosilnih goriva, Giddens ustvrđuje kako je razlika između optimističnih i apokaliptičnih scenarija samo u procjeni vremena kada će promjene dosadašnjeg načina života postati neophodne.

Budući da se u njemu iznose prijedlozi mogućih političkih koncepata neophodnih za uspješno suočavanje s klimatskim promjenama, poglavlje *Zeleni i nakon njih*, predstavlja nosivi dio knjige. No, prije nego što će izložiti svoje prijedloge inovacija na području politike, Giddens u kratkim crtama daje pregled povijesnog razvitka zelenog pokreta. Iako Giddens zelenom pokretu ne negira zasluge u borbi protiv onečišćenja okoliša ili doprinos za očuvanje određenih životinjskih vrsta, on smatra kako u kontekstu problematike klimatskih promjena ideje i koncepti zelenog pokreta nisu dostatni. Iz razloga stannovite averzije prema ortodoksnoj politici, zeleni pokret nije uspio razviti plauzibilne koncepte pomoću kojih bi se politika klimatskih promjena mogla inkorporirati u praksu ortodoksne politike. U tome kontekstu Giddens polemizira o tri koncepta razvijena od strane zelenog pokreta: princip opreza, održivosti i principa »zagađivač plaća«.

Princip opreza (*precautionary principle – PP*) sadržan je u maksimi »bolje sačuvati nego žaliti«. Nedostatak ovakvog načina razmišljanja jest u tome što sagledava samo jednu stranu medalje, dakle, isključivo potencijalne štete moguće implementacije novih tehnologija a ne uzima u obzir eventualne beneficije. Giddens smatra kako nema nikakvog napretka bez preuzimanja izvjesne razine rizika, stoga, namjesto »zelenog PP principa« predlaže vlastiti PP princip – *princip postotka* (*percentage principle*) (60). Ideja koja se nalazi

u pozadini ovog koncepta jest da pri procjeni rizika, ma o koliko se potencijalnom ogromnom riziku radilo, uvijek moramo provoditi analizu troškova i koristi.

Osnovni Giddensov prigovor konceptu *održivog razvoja* je izostanak jasne distinkcije između *razvijenih* i *zemalja u razvoju*. Dok se o skupini prvih zemalja može govoriti kao o prekomjerno razvijenim zemljama, pred potonje se postavlja imperativ razvoja. Za dvije skupine zemalja ne mogu vrijediti ista pravila igre u pogledu reduciranja emisije stakleničkih plinova. Naprotiv, Giddens se zalaže za povećanje ove stope siromašnim zemljama sve dok ne dostignu određen stupanja ekonomskog rasta.

Treći koncept zastupan od strane zelenog pokreta jest princip »zagađivač plaća«. Ideja da veći zagađivači plaćaju više teško je provediva u praksi iz razloga što je teško utvrditi gdje odgovornost za zagađivanje počinje a gdje završava. Usprkos navedenom nedostatku, princip »zagađivač plaća« dobar je putokaz za uvođenje problematike klimatskih promjena u ortodoksnu politiku.

Nakon kritičke valorizacije triju konceptata, Giddens iznosi prijedloge deset različitih konceptata koji mogu predstavljati okvir za institucionalizaciju politike klimatskih promjena. **Država osiguravatelj** (*ensuring state*) – pod ovim se konceptom podrazumijeva ideja države kao one instance koja omogućuje i potiče djelovanje različitih društvenih aktera u traganju za rješenjima zajedničkih problema. Ovdje se nipošto ne radi o državi kao mehanizmu koji bi djelovao »odozgo prema dolje«. Pojam države osiguravatelja znači da je država odgovorna za praćenje javnih ciljeva i osiguranje da isti budu prepoznatljivi i opće

prihvatljivi. **Politička konvergencija** (*political convergence*) jest koncept koji se referira na ideju da se strategije i politički ciljevi usmjereni na borbu protiv klimatskih promjena isprepliću s drugim područjima javne politike. **Ekonomska konvergencija** (*economic convergence*) je pojam koji ukazuje na preklapanje tehnologija baziranih na niskim razinama ugljika, modusa gospodarske djelatnosti te životnih stilova s ekonomskom kooperativnošću. **Prvi plan** (*foregrounding*) jest koncept koji ukazuje na nužnost prebacivanja problematike globalnog zagrijavanja s marginalne pozicije u žarište interesa, kako na području politike, tako i na razini pojedinačnih svijesti. Koncept **postavljanje pozitivnih ciljeva** (*climate change positives*) kazuje da politika klimatskih promjena mora postavljati pozitivne ciljeve a ne biti primarno usmjerena na izbjegavanje potencijalnih prijetnji. Pored toga bitno je istaknuti da politika klimatskih promjena mora razmišljati u dugoročnim terminima a ne na kratke staze. **Politička transcendencija** (*political transcendence*) označava da se odgovor na klimatske promjene ne smije percipirati kao lijevo-desno političko pitanje. Radi se o pitanju koje mora nadići stranačke podjele te premostiti promjene vladajućih strana. Koncept **princip postotka** (*percentage principle*) upozorava da svaka akcija sadrži i izvjesnu dozu rizika te da se u političkom okruženju mora izračunavati balans rizika i mogućnosti. **Imperativ razvitka** (*the development imperative*) koncept je koji sugerira da i siromašne zemlje imaju pravo ekonomski se razvijati pa i po cijenu značajne razine emisije stakleničkih plinova. **Prekomjeran razvitak** (*over-development*) jest koncept koji ukazuje na to da i bogatstvo proizvodi čitav niz socijalnih proble-

ma (prvenstveno vezanih uz onečišćenje i ekološka pitanja). **Pro-aktivna prilagodba** (*proactive adaptation*) označava stav da će klimatske promjene neminovno nastupiti. Stoga politici borbe protiv klimatskih promjena mora korespondirati politika prilagodbe na klimatske promjene (69-72).

U narednim poglavljima Giddens detaljnije, te na konkretnim primjerima, elaborira pojedine aspekte navedenih deset koncepata. Međutim, naredno je poglavlje rezervirano za analizu dosadašnjih napora razvijenih zemalja prema reduciranju razine emisije stakleničkih plinova. Dakle, u poglavlju pod nazivom *Dosadašnji rezultati* apostrofiraju se primjeri Švedske, Norveške, Finske, Švicarske, Njemačke, Islanda, Ujedinjenog Kraljevstva i Kostarike kao onih zemalja koje su u tom pravcu najviše učinile. U državama uspješnim u redukciji stakleničkih plinova mogu se identificirati neke zajedničke značajke: veći naglasak na energetske efikasnost nego na klimatske promjene, vlast vlada lijevog centra, implementacija poreza na ugljik, državno subvencioniranje korištenja obnovljive tehnologije, upotreba nuklearne energije (pored ostalih izvora) te pomak politike klimatskih promjena prema središtu političkog interesa.

Povratak planiranju? naslov je opsegovno najvećeg poglavlja. U njemu se tematizira ideja o ključnoj ulozi države i vlade u suočavanju s klimatskim promjenama. Isticanje ključne funkcije države nipošto ne znači da su ostali socijalni akteri, poput nevladinih organizacija, ekonomskog sektora ili međunarodnih asocijacija amnestirani od svog dijela odgovornosti. No, država kao osiguravatelj (*ensuring state*) mora biti katalizator i inicijator različitih aktivnosti na planu klimatskih promjena

i energetske sigurnosti te, također mora pružiti i odgovarajuće garancije. Giddens stoga izdvaja ključne zadatke u kojima država mora prednjačiti: pomoći građanima da misle u dugoročnim terminima, upravljati rizicima klimatskih promjena i energetskim rizicima, promicati političku i ekonomsku konvergenciju, intervenirati na tržište s ciljem institucionalizacije principa »zagađivač plaća«, djelovati protiv poslovnih interesa koji priječe razvoj inicijativa vezanih uz klimatske promjene, držati tematiku klimatskih promjena na vrhu dnevnog reda, razvijati primjeren ekonomski i fiskalni okvir usmjeren prema ekonomiji »s niskom razinom ugljika«, pripremiti uvjete za adaptaciju na posljedice klimatskih promjena i, naposljetku, integrirati lokalne, regionalne, nacionalne i međunarodne aspekte politike klimatskih promjena (91-94).

Šesto poglavlje naslovljeno je *Tehnologije i porezi*. Osnovna misao vodilja ovog poglavlja jest kako tehnološka inovacija i energetska politika moraju biti integralni dio svake uspješne politike suočavanja s klimatskim promjenama. Stvaranje pogodnog okvira za razvoj inovacija uz prateće poticaje i odgovarajuće porezne mehanizme zadaci su koje pri tom mora obaviti država. Od izuzetnog je značaja osiguravanje državnih subvencija za razvoj tehnoloških inovacija budući da je u pravilu svaka nova tehnologija skuplja u odnosu na fosilna goriva (138).

U ovom poglavlju Giddens tako razmatra prednosti i nedostatke novih tehnologija odnosno, izvora energije: vodika, solarna energija, bio-gorivo, sekvstrirani ugljen, geotermalna energija... Uz državnu potporu, za uspješnu implementaciju novih izvora energije neophodno je podići stu-

panj energetske efikasnosti. Stoga sve značajnijim postaje projektiranje eko-kuća i drugih sličnih građevina (137). Do kraja poglavlja raspravlja se o instituciji poreza na ugljik za primjenu kojeg se Giddens zalaže. Štoviše, režim oporezivanja, smatra Giddens, igrat će važnu ulogu u poticanju inovacija (149).

Poveznica posljednja tri poglavlja jest tematiziranje klimatske promjene na međunarodnoj razini. U sedmom poglavlju tematizira se *Politika prilagodbe*. Termin *prilagodba* je sve zastupljeniji u okviru diskusije o klimatskim promjenama a odnosi se na dijagnosticiranje i reagiranje na ranjivosti – ranjivosti najopćenitije shvaćene kao rizik od moguće štete spram prirodnih resursa ili načina života (163). Prilagodba se može shvatiti i kao inačica principa opreza iz razloga što podrazumijeva intervenciju radi prevencije budućih rizika. Pojam adaptacije na klimatske promjene zahtijeva pretpostavljanje koji će se sve efekti promjene klime dogoditi te koliko će obuhvatni isti biti. Većina ranije navedenih koncepata namijenjena *ublažavanju* odnosno, *borbi* protiv klimatske promjene također vrijedi i za *prilagodbu* na klimatske promjene. I u ovom slučaju država, dakle, zauzima krucijalnu ulogu uz participaciju i svih ostalih društvenih čimbenika.

Nakon određivanja osnovnih pojmova politike adaptacije, Giddens razmatra problematiku adaptacije u europskom kontekstu pri čemu izdvaja širok spektar mogućih mjera adaptacije: od poboljšanja sustava očuvanja vodnih resursa preko pomicanja vremena sjetve određenih sorti do razvijanja novog sustava izolacije u građevinarstvu.

U nastavku se problematika adaptacije razmatra na primjeru poplava, oluja i erozija obale u Velikoj Britaniji. Ovdje Gid-

dens upozorava na iznimnu relevantnost industrije osiguranja. Uloga industrije osiguranja je, prema Giddensu, ključna za adaptaciju na klimatske promjene (165). Zadaća države je osigurati financijske i fiskalne uvjete u kojima će osiguravajuće kuće moći pokriti štete uzrokovane prirodnim nepogodama i katastrofama. S druge strane, industrija osiguranja ne smije se povući pred sve većim teretom nesreća i katastrofa nego mora nastojati proširiti opseg mogućeg osiguravanja (175). Izuzetno je važno razvijati sustav osiguravanja u zemljama u razvoju. Pri tome je na bogatijim zemljama da pruže financijsku i drugu pomoć onima slabije razvijenima. Sljedeće poglavlje naslovljeno je *Međunarodni pregovori, EU i tržišta ugljikom*. U njemu se Giddens osvrće na brojne teškoće i prijepore oko internacionalnih sporazuma usmjerenih na smanjenje emisije stakleničkih plinova. Giddens tako analizira razloge zbog kojih je, u prvom redu, uopće teško donijeti, a potom i implementirati dogovore na globalnoj razini poput onog iz Rija 1992., Kyota 1997. ili Balija 2007.

Autor se također referira na situaciju unutar Europske Unije u pogledu nastojanja redukcije ispuštanja štetnih plinova u atmosferu. 2007. godine Europska Komisija donosi vrlo ambicioznu strategiju borbe protiv klimatskih promjena koja uključuje značajnu redukciju ispuštanja stakleničkih plinova, intenzivnije korištenje obnovljivih izvora energije te upotrebu bio-goriva u prometu motornim vozilima. *The European Emissions Trading Scheme (ETS)* projekt je pokrenut 2005. godine i zamišljen je kao jedna od osnovnih poluga kojom će članice EU-a ostvariti planirano smanjenje emisije stakleničkih

plinova. Osnovna zamisao koja leži u pozadini ove inicijative jest stvaranje tržišta ugljičnim dioksidom unutar kojeg će biti uspostavljena kupoprodaja prava na ispuštanje ugljičnog dioksida između pojedinih zemalja. Uspirkos svim kontroverzama i poteškoćama oko konstitucije tržišta ugljikom, ova inicijativa ipak je pokazala izvjesne pozitivne učinke. Tako je 2005. godine zabilježeno smanjenje emisije CO₂ za 7%. Na kraju poglavlja Giddens zaključuje kako se zbog svih poduzetih mjera, Europska Unija može smatrati svjetskim liderom u borbi protiv klimatskih promjena. Međutim, Giddens također napominje kako EU ne raspolaže adekvatnim instrumentima kojima bi pojedine zemlje članice obavezala na ispunjenje preuzetih obaveza budući da smjer razvitka događaja uvelike ovisi o političkoj volji pojedinačnih europskih država (192-202).

Geopolitika klimatskih promjena naslov je posljednjeg poglavlja u kojem Giddens razmatra diferentne aspekte odnosa između pojedinih aktera na svjetskoj političkoj sceni gledano prvenstveno kroz prizmu klimatskih promjena i energetske sigurnosti. Osnovni motiv koji se provlači ovim poglavljem jest kako je radi uspješnog suočavanja s klimatskim promjenama neophodna promjena perspektive. Naime, Giddens smatra kako umjesto pretenzije ka postizanju univerzalnih sporazuma na globalnoj razini treba težiti postizanju niza dogovora na bilateralnom i multilateralnom nivou. Stvaranje ugovora između pojedinih država, grupacija država te postizanje regionalnih sporazuma potencijalno može voditi jačanju zajedničkih mjera i na globalnoj razini (220-221).

U završnim razmišljanjima sadržanim u *Pogovoru*, Giddens se između krajnjih po-

zicija optimista i apokaliptičara u pogledu budućnosti naše civilizacije, a u kontekstu prijetećih klimatskih promjena, opredjeljuje za središnju, neutralnu poziciju. Prema njegovom shvaćanju, *rizik i prilika* nerazdvojiv su par, budući da iz najvećih rizika slijede najveće prilike (228). U pitanju da li će naša civilizacija zakoračiti u novi srednji vijek ili u novo doba prosvjetiteljstva ili će pak budućnost predstavljati konfuznu kombinaciju prvih dvaju scenarija, Giddens se odlučuje za posljednju mogućnost kao onu najizgledniju. Pri tom izražava nadu da ćemo ipak biti bliže »prosvjetiteljskoj strani jednadžbe« (230). Referirajući se na uvodnu rečenicu knjige, dodali bismo kako ova misao ujedno sadrži nadu da se naši snovi naposljetku ipak neće pretvoriti u noćne more.

Krešimir Žažar

JAHRBUCH ÖKOLOGIE 2010 Stuttgart, Hirzel Verlag, 2010., 248 str.

I ovaj *Godišnjak ekologije 2010* objavljuje niz zanimljivih članaka brojnih autora. U njemu je objavljeno preko autorskih 30 priloga sa zanimljivim idejama i podacima. Struktura godišnjaka je ostala nepromijenjena i ima šest dijelova: I. Putovi iz svjetske krize, II. Težište: konflikti oko resursa, III. Trendovi & inovacije, IV. Predmisliitelji & prethodnici, V. Ekološke institucije i VI. Ekologija u brojevima.

Nećemo prikazati pojedinačne priloge, nego neke važnije naglaske koji zajedno tvore ideju ovoga *Godišnjaka* i mišljenja